

ДА ПЫТАННЯ АБ ПЕРЫЯДЫЗАЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ МУЗЫЧНАЙ АДУКАЦЫІ

М.Л. Кузьмініч

Сістэма музычнай адукацыі ў сваім развіцці прайшла некалькі асноўных этапаў і стадый. Перыядызацыя яе гісторыі базіруецца на аснове прынятых у музыказнаўстве тэарэтычных поглядаў на віды музычнай культуры, тыпы музычнай творчасці, віды музычнай дзейнасці. Так, адпаведна вылучаемым (В.В. Медушэўскі) народнай, рэлігійна-духоўнай і свецкай музычным культурам называюць уласцівыя ім кірункі музычнай адукацыі: народнай арыентацыі, рэлігійнай і свецкай. У сваю чаргу, адпаведна вылучаемым тыпам музычнай творчасці (класіфікацыя Т.Чараднічэнкі) называюць і тыпы музычнай адукацыі – фальклорнай арыентацыі, менестрэльнай, кананічна-імправізацыйнай, арыентацыі на «опус»-музыку. У дачыненні да пэўнага віда музычнай дзейнасці вызначаюць наступныя віды музычнай адукацыі: кампазітарская, музычна-выканальніцкая, музычна-тэарэтычная, музычна-педагагічная адукацыя прафесіяналаў, музычна-педагагічная адукацыя для аматара (для слухача). Акрамя гэтага, у залежнасці ад абранага чалавекам узроўня зносін з музычным мастацтвам, ад яго асобасна-каштоўнасных адносін да музыкі вылучаюць падсістэмы агульнай і прафесійнай музычнай адукацыі: музычная адукацыя агульнага профіля, дадатковая музычная адукацыя, музычная адукацыя музыканта-выканаўцы канкрэтнага профіля (піяніста, вакаліста, дырыжора, інш.) музычная адукацыя настаўніка музыкі, кампазітара, музыказнаўцы, выкладчыка спецыяльных музычных дысцыплін, музычная адукацыя спецыяліста музыкальна-арыентаванай культурна-асветніцкай работы.

Пэўны вопыт перыядызацыі гісторыі музычнай адукацыі назапашаны ў Расіі. У развіцці расійскай музычнай адукацыі А.Ул. Нікалаева вылучыла дзве стадыі, якія прынцыпова адрозніваюцца адна ад другой характарам змен. Першая –

на старажытных часоў да другой палавіны XVII стагоддзя, калі адбываецца паслядоўнае станаўленне спачатку народнай музычнай адукацыі, а пазней і рэлігійнай музычнай адукацыі. Другая стадыя – з другой паловы XVII ст., калі музыка развідаецца як від мастацтва, развіваецца свецкае музіцыраванне, адбываецца станаўленне новых педагагічных станавак. З пазіцыі інтанацыйнага, парадыгмальна-педагагічнага і цывілізацыйнага падыходаў даследчык вылучыла 5 этапаў у гісторыі рускай музычнай адукацыі [1, с. 5–7].

Першы этап – ад старажытнасці да хрышчэння Русі (канец X стагоддзя). У гэты перыяд у недрах язычаскай культуры старажытных славян адбываецца зараджэнне і станаўленне айчынай музычнай адукацыі народнай традыцыі. *Другі* – з канца X да сярэдзіны XVII стагоддзя. У музычнай адукацыі адасабліваюцца два накірункі – народнай арыентацыі і рэлігійнай пры дамінраванні апошняй. *Трэці* – другая палова XVII ст. – першая трэць XIX ст. У развіцці рускай музычнай адукацыі адчуваецца ўплыў Захаду, арыентацыя на заходнееўрапейскія музычна-педагагічныя канцэпцыі і тэхналогіі. Вылучаюцца два новыя кірункі ў музычнай адукацыі з іх арыентацыяй на рэлігійна-духоўную і свецка-прафесійную музыку. *Чацвёрты* – першая трэць XIX – канец XIX стагоддзя. Адбываецца пераарыентацыя на тэарэтычную распрацоўку музычна-педагагічных канцэпцый, якія адпавядаюць нацыянальнай музычнай культуры; праяўляецца ўвага да народнай музыкі. *Пяты этап* – пачатак XX – пачатак XXI стагоддзя. Для гэтага перыяду характэрна суіснаванне розных музычна-стылявых сістэм у межах кожнага з кірункаў развіцця музычнай адукацыі, іх узаемадзеянне і інтэграцыі.

Аналіз развіцця музычнаадукацыйных працэсаў на беларускіх землях дазваляе выказаць гіпотэзу аб існаванні спецыяльнай менавіта Беларусі перыядызацыі гісторыі музычнай адукацыі. У аснову гэтай перыядызацыі можна пакласці з’яўленне ў музыказнаўстве палажэнні аб тым, што музычная адукацыя – шматгранная з’ява, якая выступае як арганічнае адзінства *трох асноўных кірункаў*: народная музычная адукацыя, рэлігійная музычная адукацыя і свецкая музычная адукацыя; у кожным з кірункаў вылучаюць *два асноўных узроўні* здзяйснення музычна-адукацыйнага працэсу, якія адрозніваюцца мэтавай накіраванасцю, глыбінёй і аб’ёмам засваення розных відаў музычнай дзейнасці, музычных ведаў, уменняў і навыкаў; адпаведна гэтым узроўням музычная адукацыя выступае ў адзінстве *двух падсістэм*: агульнай музычнай адукацыі і прафесійнай музычнай адукацыі, іх структурныя элементы цесна ўзаемазвязаны ў кожны канкрэтна-гістарычны перыяд.

Мяркуюцца, што мэта, змест і метады музычнай адукацыі ў канкрэтна-гістарычны перыяд адпавядаюць той музыцы, на засваенне якой яны былі накіраваны. Гэта значыць, што развіццё музычна-педагагічнай думкі і практыкі звязана з развіццём музычнага мастацтва на пэўным гістарычным этапе; што музычна-педагагічная сістэма адпаведнага гістарычнага перыяду адпавядае пэўнаму музычнаму стылю, на засваенне якога арыентавана гэтая педагагічная сістэма. Працэс станаўлення і развіцця музычнай адукацыі мае свае асаблівасці і праяўленні ў кожным з кірункаў. Істотныя змены адбываюцца і ў характары ўзаемадзеяння паміж імі не толькі ў змястоўным плане, але і ў плане іх іерархічнай падпарадкаванасці.

Станаўленне і развіццё музычнай адукацыі на беларускіх землях здзяйснялася ў кантэксце сусветнага і еўрапейскага гісторыка-педагагічных працэсаў. У той жа час менавіта на беларускіх землях праходзіў канфесійны падзел паміж каталіцызмам і праваслаўем, а самі беларускія землі ў тым жа іншым гістарычным перыядзе ўваходзілі ў розныя дзяржаўна-палітычныя аб’яднанні, што, з аднаго боку, спрыяла ўзаемаўзбагачэнню розных музычна-педагагічных традыцый, а з другога – уплывала на станаўленне характэрнай менавіта для гэтай часткі Еўропы музычнай адукацыі. Асноўныя этапы развіцця грамадска-палітычных працэсаў на беларускіх землях адлюстраваліся і ў пытанні вызначэння перыядызацыі гісторыка-педагагічнага працэсу станаўлення і развіцця музычнай адукацыі, у структурыраванні матэрыялу гэтага раздзела.

У развіцці айчынай гісторыі мы вылучаем наступныя этапы і адпаведныя ім перыяды станаўлення і развіцця нацыянальнай музычнай адукацыі [3, с. 5–7].

1. *Ад старажытнасці да канца X стагоддзя*. У гэты перыяд у недрах язычаскай культуры старажытных славян адбываецца зараджэнне і станаўленне айчынай музычнай адукацыі народнай традыцыі. У Полацкім і Тураўскім княствах (IX–X стст.) зараджаюцца традыцыі беларускай дзяржаўнасці. Хрысціянства візантыйскай традыцыі ў 988 г. становіцца афіцыйнай дзяржаўнай рэлігіяй спачатку ў Кіеўскім княстве, а потым прымаецца вышэйшай значцю Полацка.

2. *XI – сярэдзіна XIII ст.* У музычнай адукацыі адасабляюцца два накірункі – народнай арыентацыі і рэлігійнай (праваслаўнай) пры дамінраванні апошняй. На працягу перыяду адбываюцца змены ў змесце і спосабах перадачы музычнага вопыту ад пакалення да пакалення. Узнікаюць гарады як вынік грамадскага падзелу працы і пераходу ад перавыбітнаабшчыннага да феадальнага ладу, як гэта назіралася ў большасці краін Еўропы. У гарадах будуюцца праваслаўныя храмы – Сафійскі сабор і Спаса-Ефрасіннеўкая царква у Полацку, Каложская царква ў Гародні, Благовешчанская царква ў Віцебску, манастыры і храмы ў Наваградку, Тураве. Адкрываюцца манастырскія школы, у якіх вывучаюцца царкоўныя спевы.

3. *Сярэдзіна XIII – канец XV ст.* У развіцці беларускай музычнай адукацыі адчуваецца ўплыў Захаду, арыентацыя на заходнееўрапейскія музычна-педагагічныя канцэпцыі і тэхналогіі. Шматканфесійны характар беларускага грамадства адлюстравваўся ў суіснаванні і ва ўзаемаўзбагачэнні розных музычна-педагагічных сістэм. Выкарыстанне ў

богаслужэбнай практыцы і вывучэнне партэснага шматгалосся спалучаецца з традыцыямі праваслаўнага хрысціянскага абраду. Вылучаюцца два новыя кірункі ў музычнай адукацыі з іх арыентацыяй на рэлігійна-духоўную (каталіцкую, праваслаўную, пратэстанцкую) і свецкую прафесійную музыку.

4. XIX – пачатак XX ст. У XIX ст. ішоў працэс інтэграцыі беларускіх зямель у расійскую імперыю. Перыяд характарызуецца дамінаваннем праваслаўнай рэлігіі, працэсамі русіфікацыі, ўвагай даследчыкаў да народнай культуры, пашырэннем і паглыбленнем уяўленняў аб ёй. У Расіі адбываецца пераарыентацыя на тэарэтычную распрацоўку музычна-педагагічных канцэпцый, якія адпавядаюць нацыянальнай музычнай культуры.

5. 1917–1991 гг. Станаўленне і развіццё савецкай сістэмы агульнай і прафесійнай музычнай адукацыі. Для перыяду характэрна тэарэтычнае асэнсаванне музыкі як віда мастацтва, поліварыянтнасць поглядаў на прыроду музыкі, суіснаванне розных музычна-стылявых сістэм у межах кожнага з кірункаў развіцця музычнай адукацыі, узаемадзеянне і інтэграцыі. Забяспечваецца дзяржаўная падтрымка развіцця музычнай адукацыі свецкай і народнай арыентацыі. Ствараецца шматступенчатая сістэма агульнай і прафесійнай музычнай адукацыі ў межах СССР.

6. 1991г. – да сённяшняга дня. З атрыманнем дзяржаўнага суверэнітэту ў Беларусі ствараецца нацыянальная сістэма музычнай адукацыі, увабраўшая лепшыя традыцыі савецкай сістэмы і нацыянальную спецыфіку.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Николаева, Е.В. История музыкального образования: Древняя Русь: конец X – середина XVII столетия: учеб. пособие Е.В. Николаева. – М.: ВЛАДОС, 2003.
2. Кузьминич, М.Л. Гісторыя харэаграфічнай і музычнай адукацыі: вучэб.дапам. / М.Л. Кузьмініч. – Мінск: БДУ культуры і мастацтваў, 2007.